

СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ З ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИМИ ГРУПАМИ ІМЕННИКІВ У НАУКОВОМУ СТИЛІ

Статтю присвячено сполучуваності окремих прикметників з лексико-семантичними групами іменників у науковому стилі. Розглянуто частоту вживання, широту сполучуваності. Встановлено чинники впливу на частоту вживання, широту сполучуваності у науковому стилі. Здійснено порівняння наукового та публіцистичного стилів та встановлено особливості сполучуваності окремих прикметників відповідно до частоти вживання та широти сполучуваності в обох стилях.

Аналіз здатності слів поєднуватися та виявлення особливостей їхньої сполучуваності дає змогу розв'язати низку теоретичних і практичних проблем – розкрити закономірності вживання лексичних одиниць у мовленні, виявити й усебічно вивчити механізм функціонування мови. Крім того, вивчення та оволодіння мовою неможливе без засвоєння сполучувальних норм мови. З огляду на це неабиякий інтерес становить сполучуваність прикметників з іменниками.

Дослідження лексичного складу, вивчення системних зв'язків, чинників, які впливають на сполучуваність є однією із найактуальніших проблем мовознавства. Закономірності та особливості функціонування лексичних одиниць, утворення різних типів зв'язків на синтагматичному та парадигматичному рівнях можна вивчати за допомогою семантичних полів, лексико семантичних груп.

Як відомо, у лінгвістиці визначають три типи сполучуваності [1: 37]: а) лексичну сполучуваність (на рівні окремого слова); б) семантичну сполучуваність (на рівні підкласу слів); в) синтаксичну сполучуваність (на рівні класу слів).

Сполучуваність окремих прикметників з ЛСГ іменників у публіцистичному стилі була досліджена нами у статті [2]. **Мета даної статті** – дослідити синтаксичну сполучуваність окремих прикметників з іменниками в науковому стилі на матеріалі сучасної англійської мови.

Синтаксична сполучуваність – це сукупність та властивості потенційно можливих синтаксичних зв'язків, набір та умови реалізації синтаксичних зв'язків [3: 81], тобто здатність слова вступати в синтагматичні зв'язки з іншими словами на рівні класу слів [1: 37]. Іншими словами, дослідження синтаксичної сполучуваності полягає у визначенні набору зв'язків при певному слові, певних моделей чи схем сполучуваності.

Завданням нашої роботи є встановлення кількісних параметрів статистичних характеристик сполучуваності окремих прикметників з ЛСГ іменників у науковому стилі, аналіз частоти вживання та широти сполучуваності, визначення чинників, які впливають на дані показники та порівняння сполучуваності прикметників з іменниками у науковому та публіцистичному стилях.

Матеріалом дослідження послугувала суцільна вибірка сполучень прикметників з іменниками загальним обсягом 10100 синтагм з англійських та американських журналів: *The SPIE Magazine of Photonics Technologies and Application*, *The Scientific American*, *The Atmospheric Chemistry and Physics*, *The American Spectator*, *The Journal of the American Mathematical Society*, *The Independent Review*, *The Federal Communications Law Journal*, *The Law Journal UK*, *The Journal of English Linguistics*, *The Phonetica*, *The Sign Systems Studies* за період 2001-2007 рр. Вибірку здійснено з наукових статей із різних галузей природничих і гуманітарних дисциплін: фізики, астрономії, хімії, біології, математики, юриспруденції, соціології, лінгвістики, літературознавства.

Для дослідження синтаксичної сполучуваності у науковому стилі нами вибрані високочастотні та середньочастотні прикметники майже з усіх підкласів прикметників (до уваги не брались низькочастотні лексико-семантичні групи (ЛСГ) прикметників). Для порівняння стилів та визначення особливостей, відмінностей вживання, сполучуваності з ЛСГ іменників, у дослідження були включені також прикметники, які розглядалися у публіцистичному стилі.

Частота вживання – це сукупність зафіксованих в тексті вживань слова або всіх слів, які складають даний підклас [1: 64]. Широта сполучуваності виражається певною відносною величиною, яка коливається від 0 до 1, чий показник свідчить про кількість одиниць з якими сполучується той чи інший підклас або слово [1: 64]. Частота вживання і широта сполучуваності досліджуваних прикметників наведені в таблиці 1 (див. табл. 1).

У таблиці 1 наведено найбільш частотні та середньочастотні сполучення прикметників з ЛСГ іменників, адже вони певною мірою складають лексичну сітку, характерну для наукового стилю. Принципи виділення ЛСГ прикметників, ЛСГ іменників та їх перелік наведені у статті [4: 99-102]. З ЛСГ прикметників "за сферою діяльності" перевага надається прикметникам *chemical* (111), *scalar* (99), *scientific* (60). Отже хімічна та фізична галузь виділяється з-поміж інших галузей, в яких проводилась вибірка. Це зумовлюється не тільки науковим стилем, мовними чинниками, але й позамовними, що буде

досліджено нами пізніше. Сам факт виділення прикметника *scientific* серед інших прикметників, з одного боку, пояснюється науковим стилем, а з іншого – середня частота може стати показником неінформативності в деяких випадках, тому що і так зрозуміло, що в науковому стилі трапляється *scientific*. Прикметник *scientific* буде обов'язково вживатись у випадку протиставлення до інших стилів, галузей, коли він буде нести основне смислове навантаження у висловлюванні.

Таблиця 1.

Частота та широта вживання окремих прикметників у науковому стилі

Прикметник	частота	широта	Прикметник	частота	широта
1. different	141	0,45	16. southern	54	0,045
2. large	114	0,23	17. scientific	60	0,23
3. mean	126	0,23	18. polar	60	0,18
4. chemical	111	0,27	19. important	54	0,18
5. new	108	0,36	20. recent	46	0,27
6. scalar	99	0,045	21. modern	43	0,36
7. basic	96	0,23	22. dynamical	42	0,14
8. normal	90	0,18	23. public	48	0,23
9. northern	84	0,14	24. temporal	48	0,14
10. small	84	0,4	25. good	28	0,27
11. similar	54	0,23	26. wide	39	0,18
12. high	96	0,23	27. current	36	0,18
13. big	63	0,045	28. systematic	21	0,09
14. significant	60	0,32	29. annual	18	0,09
15. long-term	63	0,09			

У ЛСГ "оцінка, щодо вартості, значення, якості та функції" виділяються прикметники *significant* (60), *basic* (96), *good* (39), *important* (54). Можемо зазначити, що здебільшого надається перевага характеристичі об'єктів за їх основними якостями чи порівнянню об'єкта відповідно до його основних властивостей, тобто прикметник *basic* є домінуючим. Далі об'єкт характеризується за своєю важливістю, при чому використовуються як *significant*, так і *important*. З них у *significant* зафіксована більша частота вживання, оскільки об'єкт описується, насамперед, не за його важливістю, а за значимістю, особливими якостями, переважання чи наявності яких виділяє його серед інших об'єктів. Зафіксована середня частота для *good*, що на нашу думку, пояснюється науковим стилем. Відмічаємо факт, коли пряма оцінка *good*, *bad* оминається. Об'єкт описується за його характеристиками, якостями, на основі яких і робиться оцінка, тобто оцінка впливає не як констатація факту, а властивості об'єкта самі підводять до цієї оцінки.

У ЛСГ "характеристика за віком, часом" переважають такі прикметники: *new* (108), *recent* (46), *modern* (48), *current* (36), причому *new* зустрічається удвічі частіше. Це означає, що об'єкт характеризується за своєю новизною, а також створюється протиставлення між *recent* та *modern*, *current*, при чому *recent* та *modern* мають однакові частоти вживання. Звідси впливає певна паралель – зв'язок *recent* – *modern*: згадування одного викликає порівняння з іншим. Але ж характеристика за сучасністю підкріплюється прикметником *current*, що і утворює перевагу даної ознаки порівняно з *recent*. Відмічено факт низькочастотності *last*, *past*, тобто переважна більшість порівнянь сучасних, теперішніх розробок, досліджень, предметів, винаходів тощо ведеться на основі нещодавніх надбань, на чому і ґрунтується подальше вдосконалення якостей, можливостей, що, в свою чергу, безумовно пов'язано з отриманням нового, кращого, перспективного, корисного. Звідси і впливає домінанта *new*.

Порівняння об'єктів за формою, об'ємом, величиною виділяє широке коло високочастотних та середньочастотних прикметників: *high* (87), *wide* (39), *big* (63), *large* (114), *small* (84), *mean* (126). Найбільше число словосполучень відмічається у слова *mean*. Це пояснюється тим, що на середніх параметрах, показниках, які сприймаються і вважаються за норму, ґрунтуються і подальші характеристики щодо висоти, широти, величини. Відсутність норми буде породжувати плутанину та хибні уявлення, а параметри будуть вважатись недійсними. В основному переважає опис об'єкту за його величиною: *big*, *large*, *small*, при чому увага концентрується на *big* (63), *large* (114) проти *small* (84). Зазвичай підкреслюються ознаки *високий*, *широкий*, на них акцентується опис на відміну від *small*, *low*, *narrow*, що зумовлено не тільки мовними чинниками, науковим стилем, але й позамовними факторами: великий розмір, форма завжди привертає увагу людини. Це викликано також природним намаганням людини отримати вищі, кращі показники, порівнюючи з середніми, вже досягнутими.

ЛСГ прикметників "оцінка об'єкту у порівнянні з ознаками інших предметів" характеризується трьома високочастотними прикметниками: *different* (141), *similar* (54), *normal* (90). Тут знову ж таки спостерігається підкреслення норми, відносно якої і робиться подальше порівняння, подібності: *similar* (54), або розбіжності: *different* (141). При цьому *different* вживається майже утричі частіше, ніж *similar*. Цей факт пояснюємо тим, що на відміну від знаходження рис схожості, перевага надається

акцентуванню ознак за їх особливостями, відмінностями, унікальністю, неповторністю. А таких ознак більше, ніж точок перетину об'єктів за ознаками подібності, схожості. Відповідно, *normal* займає проміжну позицію між *different* та *similar*.

Своєю високочастотністю вирізняються прикметники *Northern* (84), *Southern* (54), *polar* (60), які надають характеристику за географічним положенням. Ознака предмета за його положенням визначається протиставленням *Northern*, *Southern*, при чому *Northern* має значно більшу частоту вживання. Причину такого вживання розглянемо пізніше. Прикметник *polar* вже містить в собі сему полярності без її подальшої конкретизації.

Нами розглянуто частоту вживання прикметників з високими та середніми показниками, які можуть служити основними ознаками при характеристиці об'єкту у науковому стилі. Відтак, значний акцент робиться на нормі, нормативних ознак, середніх параметрах, на основі яких і ґрунтується подальша оцінка. Таку оцінку відносно норми ми знаходимо в декількох ЛСГ прикметників, де найчастотнішими прикметниками є *basic*, *mean*, *normal*. Якщо час поділити на минулий, теперешній, майбутній, тоді *modern*, *current* також можна віднести до цієї групи. Можемо зазначити, що така відповідність характерна для наукового стилю, вона є підґрунтям для визначення наступних характерних рис, відповідно до частоти вживання прикметника. Тому об'єкт спочатку характеризується за своєю подібністю чи розбіжністю, відтак, визначивши його, дається ознака за сферою вживання, розміром та величиною, потім його характеристика з точки зору розташування, і лише потім його значущість, важливість та цінність впливає з попередніх властивостей. І остання ознака надається з позиції його розташування в часовому просторі.

Порівнявши високочастотні та деякі середньочастотні прикметники публіцистичного стилю з тими самими прикметниками у науковому стилі, можемо зазначити, що прикметники у науковому стилі мають значно меншу частоту вживання загалом (див. таблицю 2).

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика високочастотних прикметників публіцистичного та наукового стилів

Прикметник	Публіцистичний стиль	Науковий стиль
1. last	316	12
2. American	289	27
3. new	283	108
4. military	216	6
5. political	136	44
6. British	142	12
7. big	116	63
8. financial	98	-
9. nuclear	96	-
10. white	89	-
11. good	82	39
12. small	71	84

Не виявлено жодного випадку вживання прикметників *financial*, *nuclear*, *white* у науковому стилі, що зумовлюється як стильовим фактором, так і позамовними причинами. *Last* у публіцистичному стилі має найбільшу частоту вживання, у той час як у науковому стилі зафіксовано у 25 разів нижчий показник. Отже, *last* притаманний публіцистичному стилю і не властивий науковому, що продиктовано особливостями та вимогами кожного зі стилів. Публіцистичний стиль в основному фіксує події, факти минулого, які порівнюються, та дає прогноз подальшого розвитку подій. У науковому стилі спостерігається тенденція вживання *recent*, а не *last*, що зумовлюється порівнянням нещодавніх досягнень, надбань, досвіду тощо з теперішнім розвитком науки та її вдосконаленням.

Прикметники *American* та *British* у публіцистичному стилі вживаються відповідно до наукового як 10,7:1 та 11,8 :1. Цей факт пояснюється як стильовим чинником, так і позамовними причинами у публіцистичному стилі та їх відсутністю у науковому. Вживання *new* у 2,5 рази вище у публіцистичному стилі, ніж у науковому, що зумовлюється виключно функціональним стилем, а саме наданням пріоритету у висвітленні інформації. Відповідно вживання *military* (216:60) та *political* (136:44) зумовлюється виключно стильовим фактором.

Нами зафіксований високий показник частоти *big* (116) у публіцистичному стилі та середній показник (63) у науковому стилі. Відмічаються розбіжності між вживанням *large* у публіцистичному стилі (41 слововживання) і в науковому (114). Отже, в науковому стилі найбільш частотним є *large*, а у публіцистичному – *big*, що зумовлюється позамовними чинниками, а саме особливостями сполучуваності.

При наданні оцінки *good* у публіцистичному стилі зафіксовано 82 слововживання та відповідно 39 у науковому стилі. Це пов'язано, на нашу думку, з функціональним стилем. У публіцистичному стилі

оцінка надається як факт. Спостерігається скеровування уваги читачів, іноді нав'язування штампів, своєї оцінки, бачення ситуації та маніпулювання свідомістю. З поданих у газетних та журнальних статтях фактів можна зробити протилежні висновки, тому оцінка надається одразу: це "добре" / "погано", оскільки ту саму ситуацію можна висвітлити по-різному. Для наукового стилю надання оцінки нехарактерне, тому що властивості, особливості та значення об'єкту вже створюють своєрідну оцінку і нема потреби ще раз нагадувати про позитивні результати.

Частота *small* у публіцистичному стилі становить 71, у науковому – 84. Можемо зазначити, що в обидвох стилях частота відрізняється несуттєво, хоча у науковому вона дещо вища, оскільки науковому стилю притаманна характеристика об'єкту за формою, об'ємом, величиною, незважаючи на розмір. У публіцистичному стилі, безсумнівно, увага спрямована, насамперед, на щось велике, значне, сенсаційне.

Можна зазначити, що жоден прикметник не має широти сполучуваності, яка б дорівнювала 1 (див. таблицю 1). Найчастотніший прикметник *different* має найбільший діапазон синтагматичних зв'язків (10) з широтою 0,45. Середній показник широти виявлено у прикметника *small* з 9 синтагматичними зв'язками та широтою (0,4). *Small* за частотою вживання ділить 9 місце у рангованому ряді разом з *Northern*, у якого широта (0,14). Причиною відмінності широти між цими двома прикметниками є, окрім впливу наукового стилю, мовні й позамовні причини, які звужують набір контекстуальних партнерів у *Northern*. Зазначимо, що *Northern* має досить високий показник частоти вживання. Середня широта виявлена також у прикметників *new* та *modern* з 8 синтагматичними зв'язками та широтою (0,36), причому частота вживання суттєво різниться для *new* (108) та *modern* (48). Це означає, що частота не залежить напряму від широти, а коло синтагматичних зв'язків зумовлене як мовними чинниками, так і науковим стилем. Цікавий факт відмічений для прикметника *scalar* з високим показником частоти, для *big*, *Southern* – з середньою частотою вживання. Ці три прикметники об'єднує те, що у кожного зафіксований тільки один контекстуальний партнер. Детальніше цей випадок буде розглянутий нами при дослідженні статистично значущих зв'язків та міри цих зв'язків.

У решті прикметників відмічено досить низькі показники широти на протигагу частоті вживання. Прикметник *good* з частотою 39 має широту (0,27) більшу, ніж у прикметника *large* (0,23) та *mean* (0,23), які за частотою займають 2 та 3 місце. А для прикметника *wide* та *current*, які за частотою займають передостанні місця, широта сполучуваності (0,18) збігається з високочастотним прикметником *normal*.

З наведених нами прикладів можемо констатувати, що немає прямого зв'язку між частотою вживання та широтою сполучуваності прикметників. Іншими словами, наведені нами приклади свідчать про те, що широта, безумовно, реагує на всі чинники, як мовні, позамовні, так і функціональний фактор.

Прикметники у науковому стилі характеризуються меншою частотою вживання в загальному порівняно з публіцистичним стилем. Дослідження виявило, що на частоту вживання впливають як стильовий, так і позамовні чинники. Деякі випадки вживання зумовлюються виключно функціональним стилем, відповідно до цілей та завдань стилю, надання пріоритету у висвітленні інформації. В науковому стилі найчастотнішим є *large*, а у публіцистичному – *big*, що зумовлено позамовними факторами, особливостями сполучуваності. Встановлено пріоритетність вживання прикметника *good* у публіцистичному стилі. Дослідження довело особливості кожного стилю через неоднорідне вживання мовних одиниць, що проявляється у частоті вживання та широті сполучуваності, утворенні синтагматичних зв'язків, характерних для наукового та публіцистичного стилів.

Перспективним вважаємо встановлення наборів контекстуальних партнерів та аналіз синтагматично значущих зв'язків. Це дозволить обґрунтувати силу зв'язків, отримати більш чітку картину функціонування лексичного складу в науковому та публіцистичному стилях та знайти спільні і характерні риси для кожного зі стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – Киев : УМК ВО, 1989. – 155 с.
2. Данилович О. Д. Сполучуваність окремих прикметників з підкласами іменників у публіцистичному стилі / О. Д. Данилович ; [наук. ред. М. І. Гнатюк] // Наукові записки : [зб. наук. праць]. – Острог : Вид-во НУ "Острозька академія", 2007. – Вип. 8. – С. 140–149.
3. Котелова З. Н. Значение слова и его сочетаемость / З. Н. Котелова. – Л. : Наука, 1975. – 163 с.
4. Данилович О. Д. Кількісні параметри сполучуваності прикметників з іменниками в англійській пресі / О. Д. Данилович ; [наук. ред. В. В. Левицький] // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 206–207 : Германська філологія. – С. 98–112.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Levitskii V. V. Statisticheskoe izuchenie leksicheskoi semantiki [Statistic Study of Lexical Semantics] / V. V. Levitskii. – Kiev : UMK VO, 1989. – 155 s.
2. Danylovych O. D. Spoluchuvanist' okremykh prykmetnykiv z pidklasamy imennykiv u publisytychnomu styli [Combinability of Some Adjectives with the Subclasses of Nouns in the Publicistic Style] / O. D. Danylovych ;

- [nauk. red. M. I. Gnatiuk] // Naukovi zapysky : [zb. nauk. prats']. – Ostrog : Vyd-vo NU "Ostroz'ka akademiya", 2007. – Vyp. 8. – S. 140–149.
3. Kotiolova Z. N. Znachenie slova i ego sochetaemost' [The Word Meaning and its Combinability] / Z. N. Kotiolova. – L. : Nauka, 1975. – 163 s.
 4. Danylovych O. D. Kil'kisni parametry spoluchuvanosti prykmetnykiv z imennykamy v angliiskii presi [Statistical Parameters of Combinability of Adjective with Nouns in the English Press] / O. D. Danylovych // Naukovyi visnyk Chernivets'kogo universytetu : [zb. nauk. prats'] / [nauk. red. V. V. Levitskii]. – Chernivtsi : Ruta, 2004. – Vyp. 206 – 207 : Germans'ka filologiya. – S. 98–112.

Матеріал надійшов до редакції 04.04. 2012 р.

Данилович О. Д. Сочетаемость прилагательных с лексико-семантическими группами существительных в научном стиле.

Статья посвящена сочетаемости отдельных прилагательных с лексико-семантическими группами существительных в научном стиле. Рассматривается частота употребления, широта сочетаемости. Исследованы факторы влияния на частоту употребления, широту сочетаемости в научном стиле. Проведено сравнение научного и публицистического стилей и определены особенности сочетаемости отдельных прилагательных через частоту употребления, широту сочетаемости в обоих стилях.

Danylovych O. D. The Combinability of Adjectives with Lexical-Semantic Groups of Nouns in the Scientific Style.

The article deals with the combinability of some adjectives with lexical-semantic groups of nouns in the scientific style. Usage frequency and width are considered. The factors which influence on the reasons of usage frequency and width in the scientific style are investigated. Scientific and publicistic styles are compared. The peculiarities of the combinability of some adjectives according to the usage frequency and width in both styles are defined.